

e-Erika

Erityispedagogista tutkimusta ja koulutuksen
arviointia

Teksti julkaistu e-Erikan numerossa 1/2020 osoitteessa

<https://journals.helsinki.fi/e-erika>

Kun oppilaista tuli yhdessä yössä kouluakäymättömiä – etäopetusta erityistilanteissa

Johanna Sergejeff

Koulujen siirryttyä nopealla aikataululla etäopetukseen pohditaan nyt monessa paikassa toimivia ratkaisuja. Erityistä huolta tuottavat oppilaat, joiden kiinnittyminen kouluun on ennestäänkin haurasta tai jotka tarvitsevat jatkuvaa aikuisen tukea tehtävien aloittamiseen ja niiden tekemiseen. Perheiden erilaiset mahdollisuudet auttaa oppilasta selviytymään itseohjautuvuutta ja hyviä toiminnanohjauksen taitoja vaativasta tilanteesta saattaa hankaloittaa oppimista entisestään. Myös koulut ja opettajat yksilöinä ovat uuden edessä, eikä laitteiden saatavuuteen ja digiosaamiseen vaadittavat taidot ole yhdenvertaiset. Myös tämä voi haastaa muutoinkin oppimisensa kanssa ponnistelevien oppilaiden etenemistä.

Tuuve ja Monni Online -hankkeissa kehitettiin vuosina 2016–2019 tuettua verkko-opetuksen polkua sellaisille yläkoulun oppilaille, jotka eivät syystä tai toisesta pystyneet osallistumaan oman lähikoulunsa opetukseen. Mallin kehittämistyön aikana tunnistettiin niitä tekijöitä, jotka edesauttoivat verkossa tapahtuvan opetuksen ja ohjauksen onnistumista ja sitä kautta oppilaan etenemistä opinnoissaan. Mukana olleet 230 oppilasta olivat pääasiassa tehostetun tai erityisen tuen oppilaita, joilla oli somaattisia ja/tai psyykkisiä haasteita. Osalla oppilaista oli myös oppimisvaikeuksia. Hankkeiden aikana keskeisiksi oppimista tukeviksi tekijöiksi nousivat oppimisen ja opetuksen koordinointiin sekä strukturointiin liittyvät asiat, joista lyhyesti seuraavassa.

Yhteinen kokonaissuunnitelma

Etäopintojen alussa laadittiin yhteinen kokonaissuunnitelma oppilaan, huoltajien ja lähikoulun toimijoiden kanssa. Työskentelyn pohjana käytimme jaettua Googlen Docs -tiedostoa, johon kirjattiin aineittain ne sisällöt, jotka opinnoista vielä puuttuivat. Kyseinen dokumentti jaettiin oppilaan, huoltajien ja mukana olleiden opettajien kanssa.

Näin kaikilla oli yhteinen kokonais käsitys siitä, mitä opintoja pitää tehdä, jotta kaikki hoituisi. Tätä suunnitelmaa päivitettiin viikoittain, jotta kaikilla osapuolilla säilyi yhteinen käsitys opintojen etenemisestä.

Tehostetun tai erityisen tuen oppilaiden osalta suunnitelma voi parhaimmillaan pohjautua hyvin tehtyyn pedagogiseen oppimissuunnitelmaan tai HOJKSiin. Hankkeen aikana nähtiin kuitenkin tarve laatia erillinen, helposti ilman tunnustetietoja jaettava etäopiskelusuunnitelma. Kannattaa myös miettiä varsinkin yksilöllisesti etenevien oppilaiden kohdalla, edetäänkö kaikissa aineissa vai keskitytäänkö opintoihin muutama aine kerrallaan. Hankkeissa pääosa oppilaista teki 2–4 oppiainetta kerrallaan, jolloin hallinnan tunteen säilyttäminen oli helpompaa.

Yhteydenpidosta sopiminen

Yhteisessä aloitustapaamisessa sovittiin, miten oppilaan, perheen, lähikoulun ja hanketyöntekijöiden välinen yhteydenpito hoidetaan. Pikaviestinnän ja nopean tiedotuksen apuna käytettiin usein Whatsappia. Etäopetuksen ja -ohjauksen työkaluna käytettiin puolestaan Adobe Connectia mutta Meet tai muu sellainen sopii tarkoitukseen yhtä hyvin. Tärkeätä oli käydä yhdessä läpi kirjautuminen palveluihin ja käytettävään oppimisympäristöön sekä antaa niihin liittyvät ohjeet mukaan kotiin.

Alussa oli myös tärkeä pohtia yhdessä, mitä tehdään, jos oppilasta ei tavoiteta eivätkä opinnot etene. Useimmiten tällaisissa tilanteissa opiskeluhuollon toimijat aktivoituivat ja apuun pyydettiin muun muassa perhetyöntekijöitä lastensuojelun kautta. He auttoivat esimerkiksi päivän rytmittämisessä ja toiminnanohjaukseen liittyvissä haasteissa. Myös etätapaamisten Whatsapp-muistutukset olivat meillä jatkuvasti käytössä.

Etäopetus ja -ohjaus

Varsinkin tuen tarpeessa olevien oppilaiden jättäminen ainoastaan annettujen tehtäväpakettien varaan toimii todella harvoin ja jättää myös vanhemmat erittäin suuren ja heille kuulumattoman vastuun äärelle. Koulun onkin tärkeää tarjota etäopetusta ja -ohjausta, jotta etäopiskelu voisi sujua! Etäopetus voi olla reaaliaikaisena kaksisuuntaista, jolloin kaikilla on mahdollisuus kuvan ja puheen jakamiseen, tai yksisuuntaista, jolloin vain opettajalla on mahdollisuus jakaa kuvaa ja ääntä. Kaksisuuntaisessa yhteydenpidossa joillekin oppilaille oman kuvan ja/tai äänen jakaminen saattaa tuntua vaikealta. Reaaliaikainen verkkokeskustelu (chat) voi toimia tällöin matalamman kynnyksen keinona osallistua opetukseen. Etäopetusta voidaan toteuttaa myös aikaisemmin valmisteltujen ohjevideoiden avulla, jolloin oppilailla on mahdollisuus seurata opetusta haluamanaan aikana. Valmiitakin nauhoitteita löytyy verkostosta valmiina mm. Opetus.tv:stä.

Hankkeissamme tuettu verkko-opetus ja -opiskelu koostui:

1. Aineenopettajien ja erityisopettajien pitämistä ryhmämuotoisista oppitunneista. Tunnit nauhoitettiin, ja linkit tallennettiin oppimisympäristöön, jotta oppilas saattoi palata niihin tarvittaessa myöhemmin uudestaan.

2. Yksilöllisistä ohjaustapaamisista, jossa tarvittaessa autettiin oppilasta hahmottamaan opintojen kokonaistilannetta sekä ohjattiin häntä tehtävissä eteenpäin. Ohjaustapaamisessa myös sovittiin aina, mitkä tehtävät oppilas tekee ennen seuraavaa tapaamista. Sovitut työt kirjattiin jaettuun dokumenttiin.

3. Yhteisöllisyyttä ja osallisuutta tukevista viikonavauksista, joiden tavoitteena oli vaihtaa ajatuksia ja tunnelmia sekä tiedottaa ajankohtaisista asioista.

4. Oppilaan itsenäisestä työskentelystä annettujen tehtävien kanssa. Muikun oppimisympäristöön on valmiiksi upotettu mm. Opetus.tv:n ohjevideoita.

Päivästrukturi ja etälukujärjestys

Säännöllisen päivästruktuurin merkitys korostuu etänä opiskeltaessa, jotta päivät ja yöt eivät alkaisi sekoittua. Yhteinen etätapaaminen säännöllisesti aamuisin auttaa oppilaita säilyttämään opiskelurytmin tasaisempana ja virittää heidän päivän tehtäviin. Kuvallisen päivästruktuurin avulla voidaan aikatauluttaa työskentelyä, ruokailua ja lepoa sopiviksi palasiksi.

Hankkeissa opiskelleiden oppilaiden käytössä oli etälukujärjestys, joka oli jaettu kaikkien opettajien kesken. Näin jokainen opettaja saattoi merkitä lukujärjestykseen etäopetustuntinsa ja sen paikan (esim. meet-linkki), missä tunti pidetään, ja oppilas sai kokonaiskäsityksen viikon aikana etänä olevasta opetuksesta. Tässä hyödynsimme Googlen kalenteria, joka upotettiin osaksi oppilaiden käyttämää oppimisympäristöä.

Tehtävät samassa paikassa

Päivittäisten tehtävien suorittamisen tukena oli tärkeintä se, että tehtävät toimitettiin oppilaalle yhtenäisellä systeemillä. Hankkeessa tässä oli apuna käyttämämme Muikku-oppimisympäristö sekä jaettu dokumentti. Huomasimme, että usein oppilaiden on vaikea hahmottaa kokonaistilannetta, mikäli osa työstä tulee esim. Classroomin, osa Wilman, osa tekstiviestien tai muiden sellaisten kautta. Apuna voi käyttää mm. jaettua Googlen Sheetsiä, johon kaikki opettajat merkitsevät oppilaalle tulevat tehtävät esimerkiksi päiväksi tai viikoksi samaan paikkaan. Samalla realisoituu oppilaan kokonaistehtäväkuorma. Mikäli useampi oppilas työskentelee samassa tahdissa, voi dokumentin kopioida heille henkilökohtaiseen käyttöön.

Tämän lisäksi käytimme joidenkin oppilaiden kanssa apuna myös sähköisiä tehtävälistoja (vrt. urakkatyöskentely), joissa oli selkeästi ne opinnot ja tehtävät, mitkä pitäisi tehdä tietyssä ajassa. Tehtävän tehtyään oppilas merkitsi tehdyn työn yliviivaamalla tehtävän tai laittamalla rastin ruutuun. Esimerkiksi Trello tarjoaa tähän hyvän sähköisen mahdollisuuden, mutta hankkeissa opiskelleille taas uusi sähköinen ympäristö olisi ollut liikaa.

Yhteinen oppimisympäristö auttaa oppilasta ja opettajaa

Ne koulut, joissa on ollut jo aikaisemmin käytössä yhtenäinen oppimisalusta, ovat tällä hetkellä muita paremmassa tilanteessa. Me käytimme hankkeissamme Otavian Muikku-oppimisympäristöä (otavanopisto.muikkuverkko.fi), jossa yläkoulun oppimäärät on kurssitettu ja muokattu etäopetukseen soveltuviksi. Samaan ympäristöön integroimme

oppilaiden etälukujärjestyksen. Kurssin suorittaminen ja sen arviointi perustuivat arvioitavien ja harjoitustehtävien suorittamiseen sekä oppimispäiväkirjan kirjoittamiseen. Oppimisympäristö mahdollisti opintojen seuraamisen reaaliaikaisesti eli opettaja saattoi nähdä, milloin ja mitä tehtäviä oppilas suoritti ja pystyi puuttumaan nopeastikin, mikäli opinnot eivät edenneet toivotulla tavalla.

Tehtävien tekemisessä tukeminen

Kun oppilas opiskelee kotona, korostuu perheeltä saatava tuki ja ohjaus. Siksi huoltajien saaminen mukaan toimintaan niin, että heilläkin on mahdollisuus seurata tehtävänantoja, lukujärjestystä sekä opintojen etenemistä on keskeistä.

Osalle oppilaista tehtävien kanssa alkuun pääseminen vaatii erityistä ponnistusta. Tällä hetkellä tehtävien tekemisen tukemisessa muun muassa Valterissa käytetään avustajia tai ohjaajia. He ovat joko livenä tai etänä työskentelemässä yksittäisten oppilaiden kanssa sovittuina aikoina. Etänä toimittaessa ohjaaja on linjoilla, ohjeistaa työskentelyä alkuun ja on valmiina auttamaan tarvittaessa. Linja pidetään auki ja huolehditaan, että oppilas saa sovitut tehtävät tehtyä. Valmis tuotos tarkistetaan yhdessä. Tämän jälkeen sovitaan seuraava tapaaminen (tarvittaessa jo seuraavalle päivälle) sekä ne opinnot, jotka pitäisi olla hoidettuna ennen tapaamista. Hankkeen aikana joillakin oppilaillamme oli lähitukea perhetyön kautta, ja me hankkeen etäopettajat toimimme edellä kuvatulla tavalla tarjoten etäohjausta sitä tarvitseville.

Arvioinnin tehtäväperustaisuus ja monipuoliset näytön mahdollisuudet

Käytössämme olleen oppimisympäristön kurssien arviointi perustui annettujen tehtävien tekemiseen sekä oppimispäiväkirjan pitämiseen. Sekä harjoitus- että arvioitavat tehtävät täytyi tehdä, mutta vain arvioitavien tehtävien suoritukset vaikuttivat arvosanaan. Oppimispäiväkirjan kirjoittaminen oli monille oppilaille haasteellista, mutta sitä harjoiteltiin yhdessä kurssien edetessä. Se, ettei kursseilla ollut kokeita vaan arviointi oli tehtäväperustaista, sai oppilaat panostamaan tehtävien tekemiseen. Uskoisin, että sama logiikka toimisi nyt, kun oppilaita yritetään motivoida tekemään tehtäviä itsenäisesti. Vaihtoehtoiset tavat antaa näyttöä osaamisestaan videoiden, äänitteiden ja portfolioiden kautta tuovat myös vaihtelua etäpäivän toimintaan.

Verkko-opetushankkeissa opimme, että selkeä, yhtenäinen tehtävänanto, päivittäiset etäopetustunnit, tehtäväkuorman pilkkominen pienemmiksi palasiksi ja työn alkuun auttaminen helpottaa useimpia oppilaita tehtävien työstämisessä myös etäohjauksella. Struktuurin luominen tässä strukturoimattomassa tilanteessa on kaikkein keskeisintä ja siinä koulu pystyy kantamaan edelleen ison vastuun.

Koordinointi

- Sovitaan, kenellä on kokonaisvastuu suunnitelmasta ja yhteydenpidosta. Kokonaisuunnitelmaan kirjataan, mitä tehdään esim. kevään aikana.
- Sovitaan, miten yhteyttä pidetään. Mietitään oppilaan ja huoltajan kanssa valmiiksi, mitä tehdään jos yhteyttä ei saada.

Lukujärjestys

- Etäopetus ja -ohjausajat ovat kirjattuina selkeästi viikottaisessa lukujärjestyksessä, jossa on myös osoitteet tapaamispaikkoihin
- Mahdollisimman samoina pysyvät etätapaamisajat.
- Jokainen päivä sisältää sekä etäopetusta että mahdollisuuden etäohjaukseen esim. tehtävien teon apuun. Pelkkä tehtävien jakaminen ei ole etäopetusta!

Etäopetus

- Opetuksen striimaus kaksisuuntaisena tai yksisuuntaisena opetuksena.
- Videoklippien käyttäminen osana opetusta.

Tehtävät

- Kaikki opettajat laittavat tehtävät samaan paikkaan yhteismitallisina eli oppilaalla saadaan ymmärrys siitä, odotetaanko tehtävien valmistuvan päivässä, viikossa vai kuukaudessa.
- Tarvittaessa tehtävät pilkotaan sopiviksi päiväpaloiksi.

Arviointi

- Pohditaan etukäteen vaihtoehtoisia tapoja osoittaa osaamista ja kerrotaan niistä oppilaalle.
- Tehtävien tekoon motivoi se, jos oppilas tietää niiden tekemisen selvästi vaikuttavan arvosanaan esim. kokeen sijaan.

Kirjoittaja

Johanna Sergejeff

Ohjaava opettaja

Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri

johanna.sergejeff@valteri.fi